

بررسی تطبیقی قوانین اساسی قبل و بعد از انقلاب اسلامی
با اعلامیه حقوق بشر

■ هم سنجی دو قانون اساسی با یک اعلامیه جهانی

جواد زرین دست

جوسازی‌هایی به پا خواسته‌اند؛ در حالی که این حساسیت‌ها پیش از انقلاب اسلامی وجود نداشته است.

از آنجا که بهترین منبع آگاهی از دیدگاه یک نظام نسبت به موضوع یا مسئله‌ای، به طور خاص، قانون اساسی همان حاکمیت است، بر آن شدیم تا اصول قوانین اساسی قبل و بعد از انقلاب اسلامی را با مواد اعلامیه جهانی حقوق بشر مقایسه و مطابقت کنیم و از این طریق، با بینش کلی نظام که در قانون اساسی متبلور است، آشنا شویم.

این که این بینش یا به عبارت بهتر قانون اساسی، تا چه حد مورد توجه و عمل قرار گرفته یا می‌گیرد، از مقوله این بحث خارج است.

پیشگفتار

«حقوق بشر»، به مثابه ابزاری برای برخورد با انقلاب اسلامی ایران و یا منزوی ساختن آن، دستاویز استکبار جهانی به ویژه رژیم امریکا شده است.

اعزام گاه و بی‌گاه کمیساریای عالی سازمان ملل متحد برای بررسی وضعیت حقوق بشر در ایران که بیشتر بر پایه چالش‌های بین انقلاب اسلامی ایران و غرب برنامه‌ریزی شده، واکنش‌هایی نیز در داخل کشور برانگیخته است.

برای مثال، گروهی همسو با تبلیغات کشورهای غربی و اروپایی که هدف شان القای عدم رعایت و اجرای حقوق بشر در ایران است و گروهی در مخالفت با چنین

۱- بازشناسی مفهوم حقوق، برگرفته از کتاب حقوق ساده و کامل کارنر

- تشخیص و تعیین اعضای مجلس به انتخاب ملت است.

۳- مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی، است می‌باشد.

- ویسژگی بنیادی این انقلاب، مکتبی و اسلامی بودن آن است.

- زنان به شکل بارزی در تمامی صحنه‌های انقلاب، حضور فعال و گسترده‌ای داشتند.

- شکستن استبداد داخلی و سلطه خارجی، حکومت، تبلور آرمان سیاسی ملتی هم‌کیش و هم‌فکر است که به خود سازمان می‌دهد.

- به وجود آوردن شرایطی که در آن، انسان با ارزش‌های والا و جهان‌شمول اسلامی پرورش یابد.

- تشکیل امت واحد جهانی، استمرار مبارزه در نجات ملل محروم و تحت ستم در تمامی جهان.

- نفی هرگونه استبداد فکری، اجتماعی و انحصار اقتصادی.

- گسستن از سیستم استبدادی و سپردن سرنوشت مردم به دست خودشان.

- حاکمیت صالحان در اداره حکومت.

- قانون‌گذاری بر بنیان ضابطه‌های مدیریت اجتماعی، بر مدار قرآن و سنت.

۲- مطابقت

نگاهی به مقدمه‌های اعلامیه جهانی حقوق بشر، قانون اساسی قبل از انقلاب و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

۱- مقدمه اعلامیه جهانی: در این مقدمه، به ارزش‌های زیر اشاره شده است:

- شناسایی حیثیت ذاتی کلیه اعضای خانواده بشری.

- حقوق یکسان و انتقال‌ناپذیر آنان که اساس صلح و آزادی را در جهان تشکیل می‌دهد.

- بیان عقیده آزاد، به دور از ترس و فقر، اجرای قانون برای حمایت از حقوق انسانی.

- قیام برضد ظلم و فشار.

- توسعه روابط دوستانه بین ملل.

- ایمان به حقوق اساسی بشر و مقام و ارزش انسان‌ها.

- تساوی حقوق مرد و زن.

- زندگی در محیطی آزادتر.

- کوشش در راه تعلیم و تسریت تا بدین وسیله، احترام این حقوق و آزادی‌ها گسترش یابد.

- اخذ تدابیر تدریجی ملّی و بین‌المللی برای شناسایی و اجرای واقعی و حیاتی حقوق و آزادی‌های اساسی چه در میان ملل عضو و چه در بین مردم کشورهایی که در قلمرو آنها می‌باشند.

۲- مقدمه قانون اساسی قبل از انقلاب اسلامی

- هریک از افراد اهالی مملکت در تصویب و نظارت امور عموم سهیم هستند.

حقوق

- ایجاد نظام اجرائی با کارایی بیشتر و سرعت افزون‌تر در اجرای تعهدات اداری.
- وسایل ارتباط جمعی در جهت روند تکاملی انقلاب اسلامی در خدمت اشاعه فرهنگ اسلامی.
- بهره‌جویی از برخورد سالم اندیشه‌های متفاوت.
- پرهیز از اشاعه و ترویج خصصت‌های تخریبی و ضداسلامی.
- پیروی از اصولی که آزادی و کرامت انبای بشر را سرلوحه اهداف خود دانسته و راه رشد و تکامل انسان را می‌گشاید.

نتیجه‌گیری از بحث مقدمه‌ها

- از آنجا که اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ تصویب شده است و قانون اساسی قبل از انقلاب آخرین بار در سال ۱۳۴۶ برابر با سال ۱۹۶۸ مورد تجدید نظر قرار گرفته است، به ترتیب قانون اساسی قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران را با اعلامیه جهانی حقوق بشر مقایسه و مطابقت می‌کنیم.
- در مقدمه قانون اساسی قبل از انقلاب، فقط دو مورد را می‌توان به عنوان موضوعات ارزشی در نظر گرفت: در موضوع اول، نظارت و در موضوع دوم مشارکت مردم در انتخاب اعضای مجلس و تصویب مصوبات فید شده است. در اینجا به این مسئله که آیا به این موضوعات در

- نظارت دقیق و جدی از ناحیه اسلام شناسان عادل و پرهیزگار و متعهد.
- هدف از حکومت، رشد دادن انسان در حرکت به سوی نظام الهی است.
- ایجاد زمینه بروز و شکوفایی استعدادها به منظور تجلی ابعاد خداگونگی انسان.
- مشارکت فعال و گسترده تمامی عناصر اجتماع در روند تحول جامعه.
- ایجاد زمینه تحقق رهبری فقیه و جامع الشرایط که از طرف مردم به عنوان رهبر شناخته می‌شود.
- در بخش اقتصاد، اصل، رفع نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل اوست.
- خانواده، واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است.
- زن علاوه بر وظیفه خطیر و پر ارج مادری در پرورش انسان‌های مکنتی پیشاهنگ و خود هم‌مرز مردان در میدان‌های فعال حیات است.
- وظیفه نیروهای نظامی حفظ و حراست از مرزها و حاکمیت قانون خدا در جهان است.
- قوه قضائیه به منظور پیشگیری از انحرافات موضعی امری حیاتی و لازم است و باید به دور از هر نوع رابطه و مناسبات ناسالم باشد.
- اجرای احکام و مقررات اسلامی، به منظور برقراری روابط و مناسبات عادلانه حاکم بر جامعه.
- طرد نظام بوروکراسی.

در هر اجتماع.

- ۵- توجه به نیروهای نظامی و تعریف وظایف آنان.
۶- توجه به نقش خانواده.

تطبیق مواد اعلامیه جهانی حقوق بشر با اصول قانون اساسی قبل و بعد از انقلاب

ماده ۱، اعلامیه جهانی حقوق بشر

تمام افراد بشر آزاد به دنیا می آیند و از لحاظ حیثیت و حقوق با هم برابرند. همه دارای عقل و وجدان می باشند و باید نسبت به یکدیگر با رویه برادری رفتار کنند.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل هشتم: اهالی مملکت ایران در مقابل قانون دولتی، متساوی الحقوق خواهند بود.

قانون اساسی جمهوری اسلامی

اصل دوم- بند ۱۴: دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای تأمین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضائی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون، امکانات خود را به کار برد.

اصل سیزدهم: ایرانیان زرتشتی، کلیسی و مسیحی، تنها اقلیت های دینی شناخته می شوند که در حدود قانون در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصیه و تعلیمات دینی بر طبق آیین خود عمل می کنند.

اصل چهاردهم: دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظفند نسبت به افراد غیرمسلمان، با اخلاق حسنه و قسط و عدل

رژیم گذشته عمل می شده است یا نه و نیز چگونگی و کیفیت آن اشاره نخواهیم داشت و این نکته را بیان می کنیم که دو موضوع فوق را می توان به نوعی در قسمت پایانی مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر - آنجا که گفته است «اخذ تدابیر تدریجی ملی و بین المللی برای شناسایی و اجرای واقعی و حیاتی حقوق و آزادی های اساسی چه در میان ملل عضو و چه در بین مردم کشورهای که در قلمرو آنها می باشند» یافت. اما در مقدمه قانون اساسی قبل از انقلاب که ۲۰ سال پس از انتشار اعلامیه جهانی حقوق بشر تجدید نظر شده است، هیچ اشاره ای به موارد دیگر مطروحه در مقدمه اعلامیه جهانی نشده است.

با نگاهی به موارد ذکر شده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دو نکته قابل توجه است؛ نخست این که تمامی موضوعات مطرح شده در مقدمه اعلامیه حقوق بشر را می توان به نوعی در مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی به دست آورد و دیگر آن که در مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی، به نکاتی اشاره شده است که مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر فاقد آن است و آن عبارت است از:

- ۱- توجه به تمامی نهادهای تشکیل دهنده جامعه بشری و کشوری.
- ۲- ماهیت تشکیل دهنده حکومت ها و حاکمیت صالحان و اهداف حکومت ها.
- ۳- نفی هرگونه استبداد فکری، اجتماعی و انحصار اقتصادی.
- ۴- قانون گذاری بر بنیان ضابطه های موجود

حقوق

دعوی حق دارند برای خود وکیل انتخاب نمایند و اگر توانایی انتخاب وکیل را نداشته باشند، باید برای آنها امکانات تعیین وکیل فراهم گردد.

اصل سی و هفتم: اصل، برائت است و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی‌شود، مگر این که جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد.

نتیجه‌گیری مطابقت ماده ۱

آن طور که مشاهده می‌شود در قانون اساسی قبل از انقلاب، فقط برابری مردم آن هم در مقابل قانون دولتی آمده است و هیچ اشاره‌ای به آزاده بودن افراد و شهروندان نشده است.

اما در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حداقل در نه مورد به طور متناوب به برابری افراد در برابر قانون و حیثیت انسانی و همچنین آزادی آنها اشاره شده است.

ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس می‌تواند بدون هیچ گونه تمایز، به خصوص از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقیده سیاسی یا هر عقیده دیگر و همچنین ملیت، وضع اجتماعی، ثروت، ولادت یا هر موقعیت دیگر، از تمام حقوق و کلیه آزادی‌هایی که در اعلامیه حاضر ذکر شده است، بهره‌مند شود.

به علاوه هیچ تبعیضی به عمل نخواهد آمد که مبتنی بر وضع سیاسی، اداری و قضائی یا بین‌المللی کشور یا سرزمینی باشد

اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند. این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که برضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند.

اصل دوازدهم: مذاهب دیگر اسلامی اعم از حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی، دارای احترام کامل می‌باشند و پیروان این مذاهب، در انجام مراسم مذهبی طبق فقه خودشان آزادند.

اصل نوزدهم: مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند، از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد و زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود.

اصل بیستم: همه افراد ملت، اعم از زن و مرد، یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، با رعایت موازین اسلام برخوردارند.

اصل بیست و دوم: حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص، از تعرض مصون است؛ مگر در مواردی که قانون تجویز می‌کند.

اصل سی و چهارم: دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هرکس می‌تواند به منظور دادخواهی به دادگاه‌های صالح رجوع نماید. همه افراد ملت حق دارند این گونه دادگاه‌ها را در دسترس داشته باشند و هیچ کس را نمی‌توان از دادگاهی که به موجب قانون، حق مراجعه به آن را دارد، منع کرد.

اصل سی و پنجم: در همه دادگاه‌ها طرفین

استفاده از آزادی به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی تمامیت ارضی ایران کمترین خدشه‌ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را، هرچند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند. اصل دهم: از آنجا که خانواده واجد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌ها مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد.

اصل دوازدهم: مذاهب دیگر اسلامی اعم از حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی دارای احترام کامل می‌باشند و پیرامون این مذاهب در انجام مراسم مذهبی، طبق فقه خودشان آزادند و در تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصی (ازدواج، طلاق، ارث و وصیت) و دعاوی مربوط به آن در دادگاه رسمیت دارند و در هر منطقه‌ای که پیروان هر یک از این مذاهب اکثریت داشته باشند، مقررات محلی در حدود اختیارات شوراها بر طبق آن مذهب خواهد بود، با حفظ حقوق پیروان سایر مذاهب.

اصل سیزدهم: ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی تنها اقلیت‌های دینی شناخته می‌شوند که در حدود قانون در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصی و تعلیمات دینی بر طبق آیین خود عمل می‌کنند.

اصل چهاردهم: دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظفند به حکم آیه شریفه

که شخص به آن تعلق دارد، خواه این کشور مستقل، تحت قیمومت یا غیر خود مختار بوده یا حاکمیت آن به شکلی محدود شده باشد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل هیجدهم: تحصیل و تعلیم علوم و معارف و صنایع آزاد است مگر آنچه شرعاً ممنوع باشد.

اصل بیستم: عامة مطبوعات غیر از کتب ضلال و مواد مضره بدین مبین، آزاد و ممیزی در آنها ممنوع است.

اصل بیست و یکم: انجمن‌ها و اجتماعاتی که مولد فتنه دینی و دنیوی و مخل به نظم نباشند در تمام مملکت آزاد است.

قانون اساسی جمهوری اسلامی

اصل دوم- بند ۶: کسرامت و ارزش والای انسانی و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا از پایه‌های جمهوری اسلامی است.

اصل سوم- بند ۳: آموزش‌زو پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی.

اصل سوم- بند ۷: تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حد قانون.

اصل سوم- بند ۱۴: تأمین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضائی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون.

اصل نهم: در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و آحاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام

حقوق

اساس جمهوری اسلامی را نقض نکنند، هیچ کس را نمی‌توان از شرکت در آنها منع کرد یا به شرکت در یکی از آنها مجبور ساخت.

اصل بیست و هفتم: تشکیل اجتماعات و راه‌پیمایی‌ها، بدون حمل سلاح به شرط آن که مخل به مبانی اسلام نباشد آزاد است.

اصل بیست و هشتم: هرکس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند.

اصل بیست و نهم: برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کارافتادگی، بی‌سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح و نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه و غیره حقی است همگانی.

اصل سی و یکم: داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است.

اصل سی و چهارم: دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کسی می‌تواند به منظور دادخواهی به دادگاه‌های صالح رجوع کند.

همه افراد ملت حق دارند این گونه دادگاه‌ها را در دسترس داشته باشند و هیچ کس را نمی‌توان از دادگاهی که به موجب قانون حق مراجعه به آن را دارد منع کرد.

اصل سی و پنجم: در همه دادگاه‌ها طرفین دعوی حق دارند برای خود وکیل انتخاب نمایند و اگر توانایی انتخاب وکیل را نداشته باشند باید برای آنها امکانات تعیین وکیل

«لاینهاکم... عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین و لم یخرجوکم من دیارکم آن تبدوهم و تقسطوا الیهم ان... یحب المقسطین» نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند. این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که برضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند.

اصل نوزدهم: مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود.

اصل بیستم: همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.

اصل بیست و چهارم: نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آن که مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند. تفصیل آن را قانون معین می‌کند.

اصل بیست و یکم: دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید.

اصل بیست و ششم: احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده آزادند، مشروط به این که اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی موازین اسلامی و

آرایی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده‌اند تعقیب یا توقیف کرد. اصل یک‌صد و پنجاه و ششم: قوه قضائیه قوه‌ای است مستقل که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت و عهده‌دار وظایفی چون احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع است.

نتیجه‌گیری مطابقت ماده ۲

باتوجه به این که در ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر تصریح دارد که «هرکس می‌تواند بدون هیچ گونه تمایز از تمام حقوق و کلیه آزادی‌هایی که در اعلامیه حاضر ذکر شده است بهره‌مند گردد»، می‌بینیم که در قانون اساسی قبل از انقلاب فقط در سه اصل هیجدهم، بیستم و بیست و یکم به موضوعاتی چون آزاد بودن تحصیل و تعلیم علوم و معارف و صنایع، آزاد بودن عامه مطبوعات غیر از کتب ضلال و مواد مضره به دین مبین و همچنین آزاد بودن انجمن‌ها و اجتماعاتی که مولد فتنه دینی و دنیوی و مخل به نظم نباشند سخن رفته است.

صرف نظر از این که این آزادی‌ها تا چه اندازه در رژیم گذشته قبل از انقلاب اعمال شده است و همچنین چشم‌پوشی از قید استثنا برای انجمن‌ها و اجتماعاتی که مولد فتنه دینی در کشوری که اکثر قریب به اتفاق آن مسلمانند و فعالیت آنها در امور دینی‌شان همواره فعالیت مذهبی با تشکیل جلسات مختلف بوده است، به این نکته اشاره می‌کنیم که در هیچ یک از اصول

فراهم گردد.

اصل چهل و یکم: تابعیت کشور ایران حق مسلم هر فرد ایرانی است و دولت نمی‌تواند از هیچ ایرانی سلب تابعیت کند، مگر به درخواست خود او یا در صورتی که به تابعیت کشور دیگری درآید.

اصل چهل و سوم - بند ۱: تأمین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه.

اصل چهل و سوم - بند ۲: تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند.

اصل چهل و سوم - بند ۴: رعایت آزادی انتخاب شغل و عدم اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره‌کشی از کار دیگری.

اصل چهل و ششم: هرکسی مالک حاصل کسب و کار مشروع خویش است و هیچ کس نمی‌تواند به عنوان مالکیت نسبت به کسب و کار خود امکان کسب و کار را از دیگری سلب کند.

اصل هشتاد و چهارم: هر نماینده در برابر تمام ملت مسئول است و حق دارد در همه مسائل داخلی و خارجی کشور اظهار نظر نماید.

اصل هشتاد و ششم: نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا

حقوق

روستائینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.

اصل سی و دوم: هیچ کس را نمی‌توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می‌کند.

اصل سی و سوم: هیچ کس را نمی‌توان از محل اقامت خود تبعید کرد یا از اقامت در محل مورد علاقه‌اش ممنوع یا به اقامت در محلی مجبور ساخت. مگر در مواردی که قانون مقرر می‌دارد.

اصل سی و هشتم: هرگونه شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع ممنوع است.

اصل سی و نهم: هتک حرمت و حیثیت کسی که به حکم قانون دستگیر، بازداشت، زندانی یا تبعید شده به هر صورت که باشد ممنوع و موجب مجازات است.

اصل چهل و یکم: تابعیت کشور ایران حق مسلم هر فرد ایرانی است و دولت نمی‌تواند از هیچ ایرانی سلب تابعیت کند مگر به درخواست خود او یا در صورتی که به تابعیت کشور دیگری درآید.

نتیجه مطابقت ماده ۳

محور این مطابقت بر دو موضوع زندگی و امنیت قرار گرفت. در این رابطه باید گفت که قانون اساسی قبل از انقلاب به دو موضوع تقریباً پرداخته است یا این که در قانون اساسی جمهوری اسلامی به تعداد بیشتری بر موضوعات مذکور تأکید شده است اما در قانون اساسی قبل از انقلاب مسئله حفظ جان و مال اتباع خارجه به صراحت آمده

صد و هشت گانه قانون اساسی قبل از انقلاب اشاره‌ای به حقوق مورد نظر در اعلامیه جهانی به طور صریح نشده است.

اما در قانون اساسی جمهوری اسلامی حداقل می‌توان به ۲۸ اصل تکیه کرد که در آن آزادی‌های فردی و اجتماعی و همچنین حقوق فردی و اجتماعی مورد تأکید و تکرار قرار گرفته است.

ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس حق زندگی، آزادی و امنیت شخصی دارد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل ششم: جان و مال اتباع خارجی مقیم خاک ایران مأمون و محفوظ است مگر در مواردی که قوانین مملکتی استثنا می‌کند.

اصل نهم: افراد مردم از حیث جان و مال و مسکن و شرف محفوظ و مصون از هر نوع تعرض هستند و متعرض احدی نمی‌توان شد مگر به حکم و ترتیبی که قوانین مملکت معین می‌نماید.

اصل سیزدهم: منزل و خانه هرکس در حفظ و امان است در هیچ مسکنی قهراً نمی‌توان داخل شد مگر به حکم و ترتیبی که قانون مقرر نموده.

قانون اساسی جمهوری اسلامی

اصل سی و یکم: داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنسها که نیازمندترند به خصوص

یا رفتاری قرار داد که ظالمانه یا برخلاف انسانیت و شئون بشری یا موهن باشد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اشاره‌ای نشده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل سی و هشتم: هرگونه شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع ممنوع است. اجبار شخص به شهادت، اقرار یا سوگند مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است.

نتیجه مطابقت ماده ۵

آن طور که قبلاً اشاره شد با این که تجدیدنظر سوم در قانون اساسی قبل از انقلاب ۲۰ سال بعد از انتشار اعلامیه جهانی حقوق بشر انجام شده است، هیچ اشاره‌ای به ممنوعیت شکنجه یا مجازات و رفتار ظالمانه در قانون اساسی رژیم گذشته نشده است. وجود روحیه قلدر مآبانه و ظالمانه و سرکوبگرانه سرمداران رژیم گذشته از یک سو باعث عدم درج ممنوعیت مذکور در قانون اساسی قبل از انقلاب بوده است و از سوی دیگر عدم وجود چنین ممنوعیتی در قانون اساسی فوق موجب شده بود که حکومت و حاکمان قبل از انقلاب، به انواع رفتارهای دور از اخلاق انسانیت نظیر شکنجه و قتل مخالفان خود دست بزنند.

اما تدوین و تنظیم کنندگان قانون اساسی جمهوری اسلامی که عمدتاً از کسانی بودند که بارها مورد اذیت و آزار حکومت طاغوت قرار گرفته بودند، به این موضوع توجه کرده و در اصل سی و هشتم منع آن را قید نمودند.

است درحالی که این مسئله در قانون اساسی جمهوری اسلامی مطمح نظر قرار نگرفته است. با این که می‌توان به جرعت ادعا کرد که نگاه به موضوع اتباع خارجه مقیم در خاک ایران در قانون اساسی قبل از انقلاب نشأت گرفته از ۱- حضور مأموران فراوان کشورهای خارجی در ایران و ۲- سرسپردگی رژیم گذشته به کشورهایی که در ایران مأمور و مستشار داشته‌اند بوده است، ولی باید اذعان داشت که نپرداختن به این موضوع یک نقص در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است.

ماده ۴ اعلامیه جهانی حقوق بشر

احدی را نمی‌توان در بردگی نگاه داشت و داد و ستد بردگان به هرشکلی که باشد ممنوع است.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اشاره‌ای نشده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اشاره‌ای نشده است.

نتیجه مطابقت ماده ۴

موضوع برده داری و بردگی در هیچ کدام از قوانین اساسی قبل و بعد از انقلاب مورد توجه قرار نگرفته است و علت آن را باید دور شدن از عصر برده داری دانست.

البته در قانون اساسی جمهوری اسلامی به موضوع عدم تسلط بیگانگان بر کشور که به نوعی استثمار تلقی می‌شود اشاره شده است.

ماده ۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر

احدی را نمی‌توان تحت شکنجه یا مجازات

حقوق

دارند بدون تبعیض و بیالسویه از حمایت قانون برخوردار شوند. همه حق دارند در مقابل هر تبعیضی که ناقض اعلامیه حاضر باشد و بر علیه هر تحریکی که برای چنین تبعیضی به عمل آید، به طور تساوی از حمایت قانون بهره‌مند شوند.

نتیجه

رجوع شود به مطابقت ماده ۶ در صفحه قبل.

ماده ۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر

در برابر اعمالی که حقوق اساسی فرد را مورد تجاوز قرار بدهد و آن حقوق به وسیله قانون اساسی یا قانون دیگری برای او شناخته شده باشد، هرکس حق رجوع مؤثر به محاکمه ملی صالحه را دارد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اشاره‌ای نشده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل نودم: هرکس شکایتی از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قوه قضائیه داشته باشد، می‌تواند شکایت خود را کتیباً به مجلس شورای اسلامی عرضه کند. مجلس موظف است به این شکایات رسیدگی کند و پاسخ کافی دهد و در مواردی که شکایت به قوه مجریه یا قوه قضائیه مربوط است، رسیدگی و پاسخ کافی از آنها بخواهد و در مدت متناسب، نتیجه را اعلام نماید و در موردی که مربوط به عموم باشد به اطلاع عامه برساند.

اصل یکصد و هفتاد و یکم: هرگاه در اثر

ماده ۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس حق دارد که شخصیت حقوقی او در همه جا به عنوان یک انسان در مقابل قانون شناخته شود.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اشاره‌ای نشده است. البته در اصل هشتم اهالی مملکت ایران در مقابل «قانون دولتی» متساوی الحقوق ذکر شده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل سوم - بند ۱۴: تأمین حقوق همه جنبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضائی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون.

اصل بیستم: همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند....

نتیجه مطابقت ماده ۶

چنانکه ملاحظه می‌شود، در قانون اساسی قبل از انقلاب، افراد از لحاظ شخصیت حقوقی وضعیتشان در برابر قانون مشخص نشده است. فقط در اصل هشتم آمده است که افراد به عنوان شخصیت‌های حقیقی آن‌هم در برابر قانون دولتی متساوی الحقوق هستند.

البته در قانون اساسی جمهوری اسلامی هم به شخصیت حقوقی افراد اشاره نشده است؛ اما شخصیت حقیقی آنها در دو اصل سوم و بیستم به طور مکرر تأکید شده و آنها را در برابر قانون یکسان دانسته است.

ماده ۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر

همه در برابر قانون مساوی هستند و حق

تقصیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا در حکم یا در تطبیق حکم بر مورد خاص ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد در صورت تقصیر، مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر این صورت خسارت به وسیله دولت جبران می‌شود و در هر حال از متهم اعاده حیثیت می‌گردد.

اصل یک‌صد و هفتاد و سوم: به منظور رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات مردم نسبت به مأموران یا واحدها یا آیین نامه‌های دولتی و احقاق حقوق آنها، دیوانی به نام دیوان عدالت اداری زیر نظر رئیس قوه قضائیه تأسیس می‌گردد.

نتیجه مطابقت ماده ۸

در حالی که در قانون اساسی قبل از انقلاب هیچ پیش‌بینی‌ای در مورد احقاق حق کسی که به هر نحوی مورد ظلم واقع شده و حقوق خود را از دست داده است به عمل نیامده، در قانون اساسی جمهوری اسلامی سه قوه مقننه، مجریه و قضائیه هر کدام به نحوی موظف شده‌اند که حق فرد ستمدیده را احقاق و از او اعاده حیثیت نمایند.

ماده ۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر

احدی نمی‌تواند خود سرانه توقیف، حبس یا تبعید بشود.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل نهم: افراد مردم از حیث جان و مال و مسکن و شرف محفوظ و مصون از هر نوع تعرض هستند و متعرض احدی نمی‌توان شد مگر به حکم و ترتیبی که قوانین

مملکت معین می‌نماید.

اصل دهم: غیر از مواقع ارتکاب جنحه و جنایات و تقصیرات عمدۀ هیچ کس را نمی‌توان فوراً دستگیر نمود مگر به حکم کتبی رئیس محکمه عدلیه بر طبق قانون و در آن صورت نیز باید گناه مقصر فوراً یا متهمی در ظرف ۲۴ ساعت به او اعلام و اشعار شود.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل سی و دوم: هیچ کس را نمی‌توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می‌کند. در صورت باز داشت، موضوع اتهام باید با ذکر دلایل بلافاصله کتباً به متهم ابلاغ و تفهیم شود و حداکثر ظرف مدت ۲۴ ساعت پرونده مقدماتی به مراجع صالحه قضائی ارسال و مقدمات محاکمه در اسرع وقت فراهم گردد. متخلف از این اصل طبق قانون مجازات می‌شود.

نتیجه مطابقت ماده ۹

در نگاه اول اذعان باید داشت که در قانون اساسی قبل از انقلاب به این موضوع توجه لازم شده، اما کافی نیست. کفایت پردازش به این مسئله در اصل سی و دوم قانون اساسی جمهوری اسلامی آنجا که اشاره دارد موضوع اتهام با «ذکر دلایل» باید بلافاصله «کتباً» به متهم ابلاغ و در ظرف ۲۴ ساعت پرونده مقدماتی به مراجع صالحه قضائی ارسال و مقدمات محاکمه در اسرع وقت فراهم کرده آمده است و از این جهت در قانون اساسی جمهوری اسلامی، این موضوع مورد توجه دقیق‌تر و جدی‌تر قرار گرفته است.

حقوق

بی‌گناه محسوب خواهد شد تا وقتی که در جریان یک دعوی عمومی که در آن کلیه تضمین‌های لازم برای دفاع او تأمین شده باشد، تقصیر او قانوناً محرز گردد.

۲- هیچ کس برای انجام یا اعلام انجام عملی که در موقع ارتکاب آن عمل، به موجب حقوق ملی یا بین‌المللی جرم شناخته نمی‌شده است محکوم نخواهد شد. به همین طریق، هیچ مجازاتی شدیدتر از آنچه در موقع ارتکاب جرم بدان تعلق می‌گرفت، دربارهٔ احدی نخواهد شد.

قانون اساسی قبل از انقلاب
اصل دوازدهم: حکم و اجرای هیچ مجازاتی نمی‌شود مگر به موجب قانون.

قانون اساسی بعد از انقلاب
اصل سی و ششم: حکم به مجازات و اجرای آن باید از طریق دادگاه صالح به موجب قانون باشد.

اصل سی و هفتم: اصل برائت است و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی‌شود مگر این که جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد.

نتیجه مطابقت ماده ۱۱
تصریح «اصل برائت است» با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مطابقت کامل دارد (با بند ۱ ماده ۱۱ که این مسئله در قانون اساسی قبل از انقلاب وجود ندارد).

ماده ۱۲ اعلامیه جهانی
احسبى در زندگی خصوصی، امور

ماده ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر
هرکس با مساوات کامل حق دارد که دعوایش به وسیله دادگاه مستقل و بی‌طرفی، مستصفانه و علناً رسیدگی بشود و چنین دادگاهی درباره حقوق و الزامات او یا هر اتهام جزائی که به او توجه پیدا کرده باشد، اتخاذ تصمیم بنماید.

قانون اساسی قبل از انقلاب
اصل یازدهم: هیچ کس را نمی‌توان از محکمه‌ای که باید درباره او حکم کند منصرف کرده مجبوراً به محکمه دیگر رجوع دهند.

اصل دوازدهم: حکم و اجرای هیچ مجازاتی نمی‌شود مگر به موجب قانون.

قانون اساسی بعد از انقلاب
اصل سی و چهارم: دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هرکس می‌تواند به منظور دادخواهی به دادگاه‌های صالح رجوع نماید. همه افراد ملت حق دارند این گونه دادگاه‌ها را در دسترس داشته باشند و هیچ کس را نمی‌توان از دادگاهی که به موجب قانون حق مراجعه به آن را دارد منع کرد.

نتیجه مطابقت ماده ۱۰
در قانون اساسی قبل از انقلاب موضوع ماده ۱۰ اعلامیه جهانی دیده نشده است اما در قانون اساسی جمهوری اسلامی در اصل سی و چهارم نظر ماده ۱۰ اعلامیه جهانی به طور کامل تأمین شده است.

ماده ۱۱ اعلامیه جهانی
۱- هرکس که به بزه‌کاری متهم شده باشد

مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند.

نتیجه مطابقت ماده ۱۲

در قانون اساسی قبل و بعد از انقلاب به طور کامل به موضوعات مورد اشاره در ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر اشاره شده است.

ماده ۱۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس حق دارد که در داخل هر کشوری آزادانه عبور و مرور کند و محل اقامت خود را انتخاب نماید.

۲- هرکس حق دارد هر کشوری و از جمله کشور خود را ترک کند یا به کشور خود باز گردد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل بیست و چهارم: اتباع خارجه می توانند قبول تبعیت ایران را بنمایند. قبول و بقای آنها بر تبعیت و خلع آنها از تبعیت به موجب قانون جداگانه است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل چهل و یکم: تابعیت کشور ایران حق مسلم هر فرد ایرانی است و دولت نمی تواند از هیچ ایرانی سلب تابعیت کند، مگر به درخواست خود او یا در صورتی که به تابعیت کشور دیگری درآید.

اصل چهل و دوم: اتباع خارجه می توانند در حدود قوانین به تابعیت ایران درآیند و سلب تابعیت این گونه اشخاص در صورتی ممکن است که دولت دیگری تابعیت آنها را بپذیرد یا خود آنها در خواست کنند.

نتیجه مطابقت ماده ۱۳

در هیچ کدام از قوانین اساسی قبل و بعد از

خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات خود نباید مورد مداخله های خودسرانه واقع شود و شرافت و اسم و رسمش نباید مورد حمله قرار گیرد. هرکس حق دارد در مقابل این گونه مداخلات و حملات، مورد حمایت قانون قرار گیرد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل نهم: افراد مردم از حیث جان و مال و مسکن و شرف محفوظ و مصون از هر نوع تعرض هستند و متعرض احدی نمی توان شد مگر به حکم و ترتیبی که قوانین مملکت معین می نماید.

اصل سیزدهم: منزل و خانه هرکس در حفظ و امان است. در هیچ مسکنی قهراً نمی توان داخل شد مگر به حکم و ترتیبی که قانون مقرر نموده.

اصل بیست و دوم: مراسلات پستی کلاً محفوظ و از ضبط و کشف مصون است؛ مگر در مواردی که قانون استثنا می کند.

اصل بیست و سوم: افشا یا توقیف مخابرات تلگرافی بدون اجازه صاحب تلگراف ممنوع است، مگر در مواردی که قانون معین می کند.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل بیست و پنجم: بازرسی و نرساندن نامه ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون.

اصل بیست و دوم: حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض

حقوق

انقلاب به عبور و مرور آزادانه فرد از هر کشوری نپرداخته‌اند؛ اما به موضوع تابعیت اشاره شده است که این مسئله در قانون اساسی جمهوری اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است.

ماده ۱۴ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس حق دارد در برابر تعقیب، شکنجه و آزار، پناهمگاهی جستجو کند و در کشورهای دیگر پناه اختیار کند.

۲- در موردی که تعقیب واقعاً مبنی بر جرم عمومی و غیرسیاسی یا رفتارهایی مخالف با اصول مقاصد ملل متحد باشد، نمی‌توان از این حق استفاده نمود.

نتیجه: در هیچ یک از قوانین اساسی قبل و بعد از انقلاب نیامده است.

ماده ۱۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس حق دارد که دارای تابعیت باشد.

۲- احدی را نمی‌توان خودسرانه از تابعیت خود یا از حق تغییر تابعیت محروم کرد.

نتیجه: به ماده ۱۳ رجوع شود.

ماده ۱۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هر زن و مرد بالغی حق دارد بدون هیچ گونه محدودیتی از نظر نژاد، ملیت، تابعیت یا مذهب با همدیگر زناشویی کنند و تشکیل خانواده دهند. در تمام مدت زناشویی و هنگام انحلال آن، زن و شوهر در کلیه امور مربوط به ازدواج دارای حقوق

مساوی می‌باشند.

۲- ازدواج باید با رضایت کامل و آزادانه زن و مرد واقع شود.

۳- خانواده رکن طبیعی و اساسی اجتماع است و حق دارد از حمایت جامعه و دولت بهره‌مند شود.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اشاره‌ای نشده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل دهم: از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد.

نتیجه مطابقت ماده ۱۶

فقط در قانون اساسی جمهوری اسلامی به موضوع خانواده و تشکیل و ایجاد تسهیل برای تشکیل آن اشاره شده و حفظ و نگهداری آن مورد تأکید قرار گرفته است.

ماده ۱۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هر شخص منفرداً یا به طور اجتماع حق مالکیت دارد.

۲- احدی را نمی‌توان خودسرانه از حق مالکیت محروم نمود.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل پانزدهم: هیچ ملکی را از تصرف صاحب ملک نمی‌توان بیرون کرد، مگر با مجوز شرعی و آن نیز پس از تعیین و تأدیبه

قانون اساسی قبل از انقلاب

اشاره نشده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل دوازدهم: دین رسمی ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی عشری است و این اصل الی الابد غیرقابل تغییر است و مذاهب دیگر اسلامی اعم از حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی دارای احترام کامل می‌باشند و پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی، طبق فقه خودشان آزادند و در تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصیه (ازدواج، طلاق، ارث و وصیت) و دعاوی مربوط به آن در دادگاه‌ها رسمیت دارند و در هر منطقه‌ای که پیروان هر یک از این مذاهب اکثریت داشته باشند، مقررات محلی در رشد و اختیارات شوراهای برطبق آن مذهب خواهد بود، با حفظ حقوق پیروان سایر مذاهب.

اصل سیزدهم: ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی تنها اقلیت‌های دینی شناخته می‌شوند که در حدود قانون در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصیه و تعلیمات دینی بر طبق آیین خود عمل می‌کنند.

اصل بیست و سوم: تنفیث عقاید ممنوع است و هیچ کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مواخذه قرار داد.

نتیجه مطابقت ماده ۱۸

در رابطه با آزادی بیان عقاید و ترویج مذهب، باید گفت که چنین چیزی، فقط در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مورد

قیمت عادلانه است.

اصل شانزدهم: ضبط املاک و اموال مردم به عنوان مجازات و سیاست ممنوع است مگر به حکم قانون.

اصل هفدهم: سلب تسلط مالکان و متصرفان از املاک و اموال متصرفه ایشان به هر عنوان که باشد ممنوع است مگر به حکم قانون.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل چهل و ششم: هرکس مالک حاصل کسب و کار مشروع خویش است و هیچ کس نمی‌تواند به عنوان مالکیت نسبت به کسب و کار خود امکان کسب و کار را از دیگری سلب کند.

اصل چهل و هفتم: مالکیت شخصی که از راه مشروع باشد محترم است. ضوابط آن را قانون معین می‌کند.

نتیجه مطابقت ماده ۱۷

در هر دو قانون به موضوع مالکیت پرداخته شده است و در هر کدام شروطی را برای حق مالکیت ذکر کرده‌اند.

ماده ۱۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس حق دارد که از آزادی فکر، وجدان و مذهب بهره‌مند شود.

این حق متضمن آزادی تغییر مذهب یا عقیده و همچنین متضمن آزادی اظهار عقیده و ایمان می‌باشد و نیز شامل تعلیمات مذهبی و اجرای مراسم دینی است. هرکس می‌تواند از این حقوق منفرداً یا جمعاً به طور خصوصی یا به طور عمومی برخوردار باشد.

حقوق

استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون.

نتیجه مطابقت ماده ۱۹

در قانون اساسی قبل از انقلاب در هیچ اصلی نمی‌توان به آزادی‌های اشاره شده در ماده ۱۹ دست یافت و در قانون اساسی جمهوری اسلامی در هر یک از اصول مذکور به نوعی، حق آزادی عقیده، بیان و انتشار افکار و اطلاعات و خبر مورد تأکید قرار گرفته است.

اما در قانون اساسی جمهوری اسلامی به دست‌آوری و انتشار اطلاعات بدون ملاحظات مرزی توجه نشده است که البته این موضوع با اصل امنیت ملی کشور و حتی سایر کشورها مغایرت دارد. گرچه امروزه وسایل پیشرفته ارتباطات جمعی به صورت خیلی ساده و روان این کار را انجام می‌دهند.

ماده ۲۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس حق دارد آزادانه مجامع و جمعیت‌های مسالمت‌آمیز تشکیل دهد.
۲- هیچ کس را نمی‌توان مجبور به شرکت در اجتماعی کرد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل بیست و یکم: انجمن‌ها و اجتماعاتی که مولد فتنه دینی و دنیوی و مخل به نظم نباشند در تمام مملکت آزاد است ولی مجتمعان با خود اسلحه نباید داشته باشند و ترتیباتی را که قانون در این خصوص مقرر می‌کند باید متابعت نمایند. اجتماعات در

توجه قرار گرفته است. البته به موضوع آزادی فکر و وجدان در قانون اساسی جمهوری اسلامی به شکل دیگری اشاره شده است.

ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هرکس حق آزادی عقیده و بیان دارد و حق مزبور، شامل آن است که از داشتن عقاید خود بیم و اضطرابی نداشته باشد و در کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آن به تمام وسایل ممکن و بدون ملاحظات مرزی آزاد باشد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اشاره‌ای نشده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل نهم: ... هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را، هرچند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند.

اصل بیست و سوم: تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مؤاخذه قرارداد.

اصل بیست و چهارم: نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آن که مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند.

اصل بیست و پنجم: بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای سخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها،

۳- اساس و منشأ قدرت حکومت، اراده مردم است. این اراده باید به وسیله انتخاباتی برگزار گردد که از روی صداقت و به طور ادواری صورت پذیرد. انتخابات باید عمومی و با رعایت مساوات باشد و با رأی مخفی یا طریقه‌ای نظیر آن انجام گیرد که آزادی رأی را تأمین نماید.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل نود و یکم: اعضا انجمن‌های ایالتی و ولایتی بلاواسطه از طرف اهالی انتخاب می‌شوند مطابق نظامنامه انجمن‌های ایالتی و ولایتی.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل ششم: در جمهوری اسلامی امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود، از راه انتخابات: انتخابات رئیس جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراهای و نظایر اینها، یا از راه همه‌پرسی در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می‌گردد.

اصل پنجاه و هشتم: اعمال قوه مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی است که از نمایندگان منتخب مردم تشکیل می‌شود و مصوبات آن پس از طی مراحلی که در اصول بعد می‌آید برای اجرا به قوه مجریه و قوه قضائیه ابلاغ می‌گردد.

اصل شصت و دوم: مجلس شورای اسلامی از نمایندگان ملت که به طور مستقیم و با رأی مخفی انتخاب می‌شوند تشکیل می‌گردد. شرایط انتخاب‌کنندگان و انتخاب‌شوندگان و کیفیت انتخاب را قانون معین خواهد کرد.

شوراهای و میدان‌های عمومی هم باید تابع قوانین نظمیه باشند.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل بیست و ششم: احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده آزادند، مشروط به این که اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساس جمهوری اسلامی را نقض نکنند. هیچ کس را نمی‌توان از شرکت در آنها منع کرد یا به شرکت در یکی از آنها مجبور ساخت.

اصل بیست و هفتم: تشکیل اجتماعات و راه‌پیمایی‌ها، بدون حمل سلاح به شرط آن که مخل به مبانی اسلام نباشد آزاد است.

نتیجه مطابقت ماده ۲۰

در دو قانون اساسی قبل و بعد از انقلاب، اجازه تشکیل اجتماعات، با شروطی بر مبنای روش حکومتی قید شده است؛ اما عدم اجبار افراد به شرکت در اجتماعات، فقط در قانون اساسی جمهوری اسلامی آمده است و از این بابت، قانون اساسی جمهوری اسلامی به طور کامل، نظر ماده ۲۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر را تأمین کرده است.

ماده ۲۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس حق دارد در اداره امور عمومی کشور خود، خواه مستقماً و خواه با وساطت نمایندگانی که آزادانه انتخاب شده باشند، شرکت جوید.

۲- هرکس حق دارد باتساوی شرایط به مشاغل عمومی کشور خود نائل آید.

حقوق

می‌شود....

اصل یک‌صد و هشتم: هرکس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست، برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون، برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید.

نتیجه مطابقت ماده ۲۱

ماده ۲۱ اعلامیه به دو موضوع مشارکت سیاسی مردم و حق اشتغال اشاره کرده است. در قانون اساسی قبل از انقلاب، به حق انتخاب مردم فقط در حد انجمن‌های ایالتی و ولایتی پرداخته شده است و از انتخابات مجلس شورای ملی سابق ذکری به میان نیامده است. در قانون اساسی جمهوری اسلامی، به تمام سطوح انتخابات اعم از شوراهای محلی و صنفی، مجلس، ریاست جمهوری و خبرگان پرداخته شده است.

موضوع دوم در ماده ۲۱ که مسئله حق اشتغال است به هیچ وجه مورد توجه قانون اساسی قبل از انقلاب قرار نگرفته است. اما در اصل بیست و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی به حق اشتغال افراد کاملاً پرداخته شده است.

به طور کلی می‌توان اذعان کرد که در قانون اساسی جمهوری اسلامی نظر ماده ۲۱ اعلامیه جهانی به طور اکمل تأمین شده است.

اصل یک‌صدم: برای پیشبرد سریع برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگ و آموزش و سایر امور رفاهی از طریق همکاری مردم با توجه به مقتضیات محلی اداره امور هر روستا بخش، شهر، شهرستان یا استان با نظارت شورایی به نام شورای ده، بخش، شهر، شهرستان یا استان صورت می‌گیرد که اعضای آن را مردم همان محل انتخاب می‌کنند.

شرایط انتخاب‌کنندگان و انتخاب شونده‌گان و حدود وظایف و اختیارات و نحوه انتخاب و نظارت شوراهای مذکور و سلسله مراتب آنها را که باید با رعایت اصول وحدت ملی و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی و تابعیت حکومت مرکزی باشد قانون معین می‌کند.

اصل یک‌صد و چهارم: به منظور تأمین قسط اسلامی و همکاری در تهیه برنامه‌ها و ایجاد هماهنگی در پیشرفت امور در واحدهای تولیدی، صنعتی و کشاورزی، شوراهایی مرکب از نمایندگان کارگران و دهقانان و دیگر کارکنان و مدیران و در واحدهای آموزشی، اداری، خدماتی و مانند اینها شوراهایی مرکب از نمایندگان اعضا این واحدها تشکیل می‌شود.

چگونگی تشکیل این شوراهای محدود وظایف و اختیارات آنها را قانون معین می‌کند.

اصل یک‌صد و هفدهم: رئیس جمهور با اکثریت مطلق آرای شرکت‌کنندگان انتخاب

ماده ۲۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر
هر کس به عنوان عضو اجتماع حق دارد و مساجز است به وسیله مساعی ملی و همکاری بین المللی، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را که لازمه مقام و نمود آزادانه شخصیت اوست، با رعایت تشکیلات و منابع هر کشور به دست آورد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل نهم: افراد مردم از حیث جان و مال و مسکن و شرف محفوظ و مصون از هر نوع تعرض هستند و متعرض احدی نمی توان شد مگر به حکم و ترتیبی که قوانین مملکت معین می نماید.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اشاره مستقیم نشده است.

نتیجه مطابقت ماده ۲۲

در رابطه با دو موضوع مورد نظر ماده ۲۲ در هر دو قانون اساسی قبل و بعد از انقلاب به صورت مستقیم به موضوع پرداخته نشده است، بلکه می توان آنچه که در ماده ۲۲ مدنظر است را در چند اصول پیدا کرد. البته این تذکر لازم است که در قانون اساسی جمهوری اسلامی به طور کامل تری به دو موضوع مورد اشاره ماده ۲۲ پرداخته شده است.

ماده ۲۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هر کس حق دارد کار کند، کار خود را آزادانه انتخاب نماید، شرایط منصفانه و رضایت بخشی برای کار خواستار باشد و در مقابل بیکاری مورد حمایت قرار گیرد.

۲- همه حق دارند که بدون هیچ تبعیضی در

مقابل کار مساوی، اجرت مساوی دریافت دارند.

۳- هر کس که کار می کند به مزد منصفانه و رضایت بخشی ذی حق می شود که زندگی او و خانواده اش را موافق شئون انسانی تأمین کند و آن را در صورت لزوم با هر نوع وسایل دیگر حمایت اجتماعی، تکمیل نماید.

۴- هر کس حق دارد که برای دفاع از منافع خود با دیگران اتحادیه تشکیل دهد و در اتحادیه ها نیز شرکت نماید.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اشاره نشده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل بیست و هشتم: هر کس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید.

اصل چهل و سوم- بند ۴: رعایت آزادی انتخاب شغل و عدم اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره کشی از کار دیگری.

نتیجه مطابقت ماده ۲۳

ماده ۲۳ به دو موضوع پرداخته است که عبارتند از:

۱- اشتغال و انتخاب آزادانه نوع آن و دریافت اجرت مساوی در مقابل کار مساوی.

۲- تشکیل اتحادیه ها و مجامع صنفی.

در قانون اساسی قبل از انقلاب به

حقوق

هیچ کدام اشاره نشده است. در قانون اساسی جمهوری اسلامی فقط به مورد اول توجه شده و موضوع دوم از قلم افتاده است.

ماده ۲۴ اعلامیه جهانی حقوق بشر
هرکس حق استراحت و فراغت و تفریح دارد و به خصوص به محدودیت معقول ساعات کار و مرخصی های ادواری، با اخذ حقوق ذی حق می باشد.

قانون اساسی قبل از انقلاب

قانون اساسی بعد از انقلاب

نتیجه: مورد اشاره قرار نگرفته است.

ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس حق دارد که سطح زندگی او، سلامتی و رفاه خود و خانواده اش را از حیث خوراک و مسکن و مراقبت های طبی و خدمات لازم اجتماعی تأمین کند و همچنین حق دارد که در مواقع بیکاری، بیماری، نقص اعضا، بیوگی، پیری یا در تمام موارد دیگری که به علل خارج از اراده انسان، وسایل امرار معاش از بین رفته باشد، از شرایط آبرومندانة زندگی برخوردار شود.

۲- مادران و کودکان حق دارند که از کمک و مراقبت مخصوصی بهره مند شوند. کودکان چه بر اثر ازدواج و چه بدون ازدواج به دنیا آمده باشند حق دارند که همه از یک نوع حمایت اجتماعی برخوردار شوند.

قانون اساسی قبل از انقلاب

به هیچ وجه اشاره ای درباره هیچ کدام از

موضوعات فوق نیست.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل سوم- بند ۱۲: پی ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه.

اصل بیست و یکم: دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و امور زیر را انجام دهد:

۱- ایجاد زمینه های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او.

۲- حمایت مادران، به خصوص در دوران بارداری و حضانت فرزند و حمایت از کودکان بی سرپرست.

۳- ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده.

۴- ایجاد بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست.

۵- اعطای قیومت فرزندان به مادران شایسته در جهت غبطه آنها در صورت نبودن ولی شرعی.

اصل بیست و نهم: برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کارافتادگی، بی سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح و نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت های

پزشکی به صورت بیمه و غیره حقی است همگانی.

دولت مکلف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای یک یک افراد کشور تأمین کند. اصل سی و یکم: داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمندترند به خصوص روستائینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.

نتیجه مطابقت ماده ۲۵

وحشتناک است وقتی به این مطلب می‌رسیم که در قانون اساسی قبل از انقلاب هیچ پیش‌بینی‌ای در رابطه با تأمین حتی یکی از موضوعات قید شده در ماده ۲۵ نشده است اما در قانون اساسی جمهوری اسلامی نه تنها تمام موارد مورد نظر ماده ۲۵ اعلامیه جهانی مورد توجه قرار گرفته بلکه تنوع موضوعات در قانون اساسی جمهوری اسلامی بیشتر از ماده ۲۵ است.

ماده ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس حق دارد که از آموزش و پرورش بهره‌مند شود، آموزش و پرورش لاقفل تا حدودی که مربوط به تعلیمات ابتدایی و اساسی است باید مجانی باشد. آموزش ابتدایی اجباری است، آموزش حرفه‌ای باید عمومیت پیدا کند و آموزش عالی باید با شرایط تساوی کامل، به روی همه باز باشد همه بنا به استعداد خود بتوانند از آن بهره‌مند

گردند.

۲- آموزش و پرورش باید طوری هدایت شود که شخصیت انسانی هرکس را به حد اکمل رشد آن برساند و احترام حقوق و آزادی‌های بشر را تقویت کند. آموزش و پرورش باید با حسن تفاهم، گذشت و احترام عقاید مخالف و دوستی بین تمام ملل جمعیت‌های نژادی یا مذهبی و همچنین توسعه فعالیت‌های ملل متحد را در راه حفظ صلح، تسهیل نماید.

۳- پدر و مادر در انتخاب نوع آموزش و پرورش فرزندان خود نسبت به دیگران اولویت دارند.

قانون اساسی قبل از انقلاب

اصل هجدهم: تحصیل و تعلیم علوم و معارف و صنایع آزاد است مگر آنچه شرعاً ممنوع باشد.

اصل نوزدهم: تأسیس مدارس به مخارج دولتی و ملتی و تحصیلی اجباری باید مطابق قانون وزارت علوم و معارف مقرر شود و تمام مدارس و مکاتب باید در تحت ریاست عالی و مراقبت وزارت علوم و معارف باشد.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل سی‌ام: دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد و وسایل تحصیلات عالی را تا سرحد خودکفایی کشور به طور رایگان گسترش دهد.

نتیجه مطابقت ماده ۲۶

در ماده ۲۶ به آموزش و پرورش از سه جهت نگاه شده است که جهت اول آن بحث

حقوق

ماده ۲۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر
هرکس حق دارد برقراری نظمی را بخواهد که از لحاظ اجتماعی و بین‌المللی، حقوق و آزادی‌هایی را که در این اعلامیه ذکر گردیده است تأمین کند و آنها را به مورد عمل بگذارد.

قانون اساسی قبل از انقلاب
نیامده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل نهم: در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور را از یکدیگر تفکیک ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و آحاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و تمامیت ارضی ایران کمترین خدشه‌ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را هرچند با وضع قوانین و مقررات سلب کند.
نتیجه مطابقت ماده ۲۸

موضوع حفظ آزادی فقط در قانون اساسی جمهوری اسلامی مورد توجه واقع شده است و با این که این وظیفه را برعهده ملت و دولت گذارده است حتی آورده است که هیچ مقامی هم حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را ولو با وضع قوانین و مقررات به مخاطره بیندازد.

ماده ۲۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس در مقابل آن جامعه‌ای وظیفه

رایگان بودن آن است و این موضوع در قانون اساسی جمهوری اسلامی مورد توجه قرار گرفته است. دو جهت دیگر در قانون اساسی جمهوری اسلامی نیامده است. در قانون اساسی قبل از انقلاب به هیچ یک از سه جهت بحث آموزشی و پرورشی توجه نشده است و در دو اصل به صورت حکمی دولتی در مورد آن بحث شده است.

ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر

۱- هرکس حق دارد آزادانه در زندگی فرهنگی - اجتماعی شرکت کند. از فنون و هنرها متمتع گردد و در پیشرفت علمی و فواید آن سهیم باشد.

۲- هرکس حق دارد از حمایت منافع معنوی و مادی آثار علمی، فرهنگی یا هنری خود برخوردار شود.

قانون اساسی قبل از انقلاب

هیچ اشاره‌ای نشده است.

قانون اساسی بعد از انقلاب

اصل چهل و ششم: هرکس مالک حاصل کسب و کار خویش است و هیچ کس نمی‌تواند به عنوان مالکیت نسبت به کسب و کار خود امکان کسب و کار را از دیگری سلب کند.

نتیجه مطابقت ماده ۲۷

در قانون اساسی قبل از انقلاب به موضوع مورد نظر در ماده ۲۷ اعلامیه جهانی توجه نشده است و در قانون اساسی جمهوری اسلامی در اصل ۴۶ به صورت غیرمستقیم می‌تواند به نوعی به ماده ۲۷ ارتباط پیدا کرد.

دارد که رشد آزادی و کامل شخصیت او را میسر سازد.

۲- هرکس در اجرای حقوق و استفاده از آزادی‌های خود، فقط تابع محدودیت‌هایی است که به وسیله قانون، منحصرأ به منظور تأمین شناسایی و مراعات حقوق و آزادی‌های دیگران و برای مقتضیات صحیح اخلاقی و نظم عمومی و رفاه همگانی، در شرایط یک جامعه دموکراتیک وضع گردیده است.

۳- این حقوق و آزادی‌ها در هیچ موردی نمی‌تواند برخلاف مقاصد و اصول ملل متحد اجرا گردد.

قانون اساسی قبل از انقلاب
اشاره‌ای ندارد.

قانون اساسی بعد از انقلاب
اصل نهم: در بررسی ماده ۲۸ قید شد.

اصل بیست و چهارم: نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آن که مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند. تفصیل آن را قانون معین می‌کند.

اصل بیست و ششم: احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی با اقلیت‌های دینی شناخته شده آزادند، مشروط به این که اصول استقلال،

آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساس جمهوری اسلامی را نقض نکنند. هیچ‌کس را نمی‌توان از شرکت در آنها منع کرد یا به شرکت در یکی از آنها مجبور ساخت.

نتیجه مطابقت ماده ۲۹

در قانون اساسی قبل از انقلاب نه به آزادی‌های مطرح در اعلامیه جهانی حقوق بشر اشاره شده است و نه به چگونگی استفاده از آن.

اما در قانون اساسی جمهوری اسلامی به صورت کاملاً بالعکس به هر دو جهت آزادی توجه و پرداخته شده است.

ماده ۳۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر

هیچ‌کس از مقررات اعلامیه حاضر نباید طوری تفسیر شود که متضمن حقی برای دولتی یا جمعیتی یا فردی باشد که به موجب آن بتواند هر یک از حقوق و آزادی‌های مندرج در این اعلامیه را از بین ببرد یا از آن راه فعالیتی بنماید.

نتیجه

چون ماده ۳۰ یک بحث دستوری خارج از مواد دیگر است، با قوانین اساسی قبل و بعد از انقلاب مطابقت نشده است.

جدول جمع‌بندی تطبیق اصول قوانین اساسی قبل و بعد از انقلاب اسلامی

با مواد اعلامیه جهانی حقوق بشر

جمع	ندارد	مطابقت ضعیف	مطابقت متوسط	مطابقت کامل	چگونگی مطابقت
					زمان قوانین
۲۹	۱۸	۵	۴	۲	قانون اساسی قبل از انقلاب
۲۹	۳	۴	۵	۱۷	قانون اساسی بعد از انقلاب

